

УДК 378.1:330(437)

Ганна Товканець

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ Й ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ СТАНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У ВИЩІЙ ШКОЛІ ЧЕХІЇ

Становлення сучасного освітнього середовища передбачає визначення й аналіз факторів і чинників, які сприяли формуванню тих чи інших освітньо-педагогічних явищ. Нерозривний зв'язок історії з сьогоденням виступає необхідною умовою пізнання об'єктивної історичної реальності, у тому числі освітньо-економічних явищ і процесів. "Історичний підхід дає змогу впевнитися, що сучасний розвиток освіти не закреслює прогресивного минулого, а передбачає вивчення і творчий розвиток усього цінного з історії становлення і розвитку освіти" [4, с. 43].

Українські та зарубіжні науковці розглядали соціально-економічні та культурно-освітні перетворення в Чехії як основу освітньої політики з різних точок зору. Як предмет дослідження дана проблема акцентувалася в наукових доробках П. Вандича [1], Ф. Венчовського [24], С. Віднянського [2], І. Гранчака [7], Д. Ліси [19], М. Новотного [19], Л. Титової [6], П. Федорчака [5], Д. Чаркової [10], В. Ярового [8] та ін.

Безумовно, на розвиток вищої школи Чехії у ХХ столітті мали значний вплив певні соціально-економічні та культурно-освітні умови, що виробилися впродовж багатостолітньої історії чеського народу, що і стало предметом нашого дослідження.

Мета статті – здійснити аналіз соціально-економічних і культурно-освітніх передумов розвитку економічної освіти у вищій школі Чехії.

Насамперед зазначимо, що історія Чехії починається в IV ст. до н. е., коли територія долини рік Морава та Тяуа була заселена кельтським племенем Боджов, а землі, які були зайняті цим племенем, отримали назву Боджова (лат. – Bohemian). На початку IX ст. на території південної Моравії та північно-західної Словаччини, де надзвичайно родючі землі, з'являється перша слов'янська держава в Центральній Європі – Велика Моравія. Поступово племена починають вести осідлий спосіб життя, активно розвивати сільське господарство, а через близькість Дунаю встановлюють і розвивають торгівельні зв'язки з іншими європейськими народами. Товаром стають предмети розкоші, сировина для виробництва, дорогі тканини, зброя, сіль. Уже в другій половині XII ст., та особливо в XIII ст., у країні пройшли основні

економічні та соціальні зміни, в результаті чого формуються різні соціальні прошарки, серед яких особливе місце почало належати знаті [11].

Розквіту чеська держава набула за правління Карла IV, який став королем на початку XIV ст. Карл IV заклав основи готичної Праги, реконструював частину Праги під назвою Старий Град і Празький Град, заклав основи Нової Праги. У 1348 р. заснував перший вищий навчальний заклад в Центральній Європі – Карлов Університет, який дуже швидко став науково-освітнім і культурним осередком [16].

Дев'ятнадцяте століття ознаменувалося промисловою революцією в Європі. Нові винаходи, зокрема паровий двигун, сприяли прискоренню розвитку виробництва і транспорту. У Чехії з'являються перші механічні бавовняно-ткацькі фабрики в Дечині та Вернержиці. Особливо активно починає розвиватися харчова промисловість і цукровиробництво. У 1839 в Пльзні зареєстрована пивоварня. У 1827 р. чеський винахідник Йозеф Рассел запатентував гребний гвинт, а згодом – гвинтовий прес для виробництва вина та масла. У цей час введена в експлуатацію перша кінна залізниця Лінц – Чеські Будейовці [8].

Чеські землі продовжували відігравати суттєву роль у сільськогосподарському виробництві європейських держав: тут вирощувалася значна кількість зерна, картоплі, хмелю, цукрового буряка. Саме на початку XX ст. склалися досить сприятливі умови для розвитку продуктивних сил на селі. Збільшилася питома вага технічних культур – цукрового буряка, ячменю, хмелю, в рослинництві зріс рівень механізації та інтенсивності сільськогосподарського виробництва.

Наприкінці XIX ст. в чеських землях завершується промислова революція, у ході якої вони перетворилися на найбільш розвинений індустріальний регіон Центральної Європи. Саме тут тривало прискорене зростання основних галузей економіки, для якої був характерний перехід від екстенсивних до інтенсивних форм господарювання.

Як зауважує В. Яровий, для громадян Чехії у XIX ст. згідно конституції 1867 р. було проголошено цілу низку демократичних свобод: рівність громадян перед законом та їхня участь у суспільних інституціях, вільне пересування людей і майна всією територією держави, недоторканність особи та власності, свобода слова і віри, право громадських зборів, свобода розвитку науки й освіти, рівність усіх народів у державі, захист національних мов і право навчатися рідною мовою [8].

Поступово зміцнював власні позиції й чеський фінансовий капітал, який з 1900 р. по 1913 р. збільшив свої активи в сім разів, а його частка в банківському капіталі країни досягла майже 17%. І хоча кількість

банків у чеських землях у цей період зросла в 3,5 рази, австро-німецьким фінансовим угрупованням належало 75% їхніх фондів [8].

Потреби бурхливого економічного розвитку зумовили істотні зміни в загальному рівні освіти й культури населення чеських земель, де на початку ХХ ст. практично було досягнуто загальної грамотності. Так, 96% дітей шкільного віку були охоплені неповною середньою освітою. У результаті тривалої боротьби за можливість навчання рідною мовою було створено досить широку мережу чеських навчальних закладів. Майже 60% народних шкіл і 50% середніх навчальних закладів були чеськими. З 1882 р. існували чеські відділення в Карловому університеті. Двомовними вищими навчальними закладами були Празька консерваторія, Гірничий інститут у Пршибрамі. У вищих технічних училищах Праги і Брно викладання велося виключно чеською мовою.

Значний вплив на формування вищої освіти, у тому числі економічної, мало створення ще наприкінці ХVІІІ ст. (1784 р.) наукової спільноти – Королівського чеського товариства наук [23].

Таким чином, на початку ХХ ст. Чехословаччина була однією з високорозвинутих центральноєвропейських держав. На початку Великої депресії в 1929 р. Чехословаччина була на вершині економічного зростання. Валовий внутрішній продукт збільшився на 52% порівняно з 1913 р., а промислове виробництво – на 41% [8].

Зрозуміло, що для забезпечення підприємств, мануфактур і системи управління необхідна була якісна підготовка фахівців для різних галузей народного господарства. Це забезпечували в основному професійні та вищі навчальні заклади, серед яких особливе місце займали Карлов Університет у Празі, Університет Палацького в Оломовці, Чеський технічний університет у Празі, Технічний університет в Остраві.

Найстарішим вищим навчальним закладом Чехії вважається *Карлов Університет* у Празі, заснований чеським королем Карлом ІV 7 квітня 1348 р. На час заснування він мав чотири факультети: теології, гуманітарних наук, права та медицини. Багато викладачів було запрошено з-за кордону, в основному з Центральних регіонів Європи.

Науково-педагогічна діяльність у Карловому Університеті у Празі була спрямована на підготовку фахівців для майбутнього Чехії. Але суспільно-політичні зміни, війни та політичні реформи мали значний вплив на розвиток навчального закладу. З початку ХVІІ ст. університет перебував під впливом національно-визвольного руху, боротьби Габсбургів з опозицією. Лише на рубежі ХІХ–ХХ ст. у ВНЗ досягнуто високого наукового рівня. На німецькому відділенні Празького університету у свій

час працював, наприклад, професор Альберт Ейнштейн. На чеському відділенні університету навчалися майбутні представники чеської інтелігенції, які мали значний вплив на формування Чехословаччини як держави у XX столітті: проф. Томаш Масарик, який став президентом незалежної Чехословаччини у 1918 р.; Ярослав Гейровський, який в 1959 р. отримав Нобелівську премію в галузі хімії тощо [16].

Університет Палацкоґо [22] в Оломоуці є другим найстарішим університетом у Чеській Республіці. Його освітні традиції відносяться до середньовічного 1573 р., коли це був єзуїтський коледж з університетськими правами. На початку в університеті було 2 факультети: гуманітарних і богословських дисциплін. Університет мав надзвичайну популярність у Європі, а його вплив поширювався з Моравії та Сілезії, через Польщу, Угорщину й австрійські землі до Німеччини, скандинавських країн і Східної Європи.

Після занепаду в період тридцятирічної війни університет швидко відродив традиції чеської вищої школи: розширилася матеріальна база університету, будувалися навчальні корпуси, храми, велися наукові дослідження у галузі математики, фізики та картографії, відроджується наукова бібліотека. Окремою галуззю наукових досліджень стає медико-хірургічний напрям. Студентами Університету були багато всесвітньовідомих учених: математики Маркус Марсі та Джеймс Крейз, засновник генетики Грегор Мендель, астроном Карел Славічек, картограф Вільгельм Штанцел.

Чеський технічний університет у Празі заснований у січні 1707 р. [14] як публічне інженерне училище в Центральній Європі під керівництвом його засновника і першого професора С. І. Віленберґа (S. I. Willenberg) – визнаного експерта фортифікаційних споруд. Із часом навчальний заклад перетворився на школу цивільного будівництва. На початку XIX ст. інженерна школа об'єднала традиції викладання Карлового Університету та Празької політехнічної школи, у зв'язку з чим було досягнуто досить високого рівня розвитку професійної технічної школи. У 1863 р. оголошено статут технічної школи та до навчального плану підготовки інженерів введено ряд дисциплін університетського типу: вища математика, механіка, хімія, фізика, сільське господарство, водопостачання і будівництво, накресловальна геометрія тощо. Фахівців готували за такими напрямками: водопостачання, дорожнє будівництво, архітектура, будівництво інженерно-технічних споруд (хімічне виробництво). Проведені організаційні нововведення: напрям підготовки спеціалістів очолював представник ректора, пізніше декан; посаду директора, який призначався довічно, замінено на посаду ректора, який обирався щороку. Окрім цього, звернуто увагу на національне питання: визнано рівноправність чеської та німецької мови у на-

навчально-виховному процесі. На початку ХХ ст. у даному навчальному закладі ректору надано право присвоювати викладачам звання доктора наук. У 1906 році навіть введено норму для ректора носити золотий ланцюг як знак рангу ректора, що було технологією зовнішнього вияву рівня університету в чеських землях. З 1878 р. в Чеському технічному університеті здійснюється державна атестація фахівців.

Технічний університет в Оставі має давню традицію підготовки фахівців у Чехії, є продовжувачем традицій вищої школи гірничих наук у Яхімові (1716 р.) й університетського викладання в Академії металургії, що була створена при Карловому університеті в Празі (1763 р.). У 1865 р. ВНЗ реорганізовано у Гірничу академію, а згодом в університет. Особливістю організації навчального процесу є введення ще в середині ХІХ ст. державної атестації випускників.

Таким чином, розширення теоретичної бази багатьох галузей народного господарства і технологій привело до вужчої спеціалізації та курсів, лекцій, що означало розширення науково-дослідного потенціалу професорсько-викладацького складу. У контексті цих факторів уже на початку ХХ ст. у Чехії створюються наукові центри, розширюються зв'язки ВНЗ з підприємствами, більше уваги надається практичній діяльності студентів, особливо в галузі машинобудування, електротехніки, природничих та економічних дисциплін.

У тісному зв'язку з економічними і соціальними перетвореннями відбувалося формування економічної думки в Чехії, яка і стала нормативною базою змістового наповнення економічних дисциплін.

Зазначимо, що ще в середині 18 століття не було інституційної платформи для розвитку чеської економічної теорії. “Коли ми говоримо про економічну науку в Чехії в другій половині ХVІІІ ст. – першій ХІХ ст., я використовую назву, під якою вона була в австрійських і празьких університетах, а також представлена у навчальних планах ВНЗ тим, що ми зараз називаємо наукою про національне господарство або політичною економією”, заявив у своїй доповіді на урочистому засіданні Чеської академії наук, що відбулася в 1906 р. Альбін Браф, основоположник чеської національної економічної термінології [13].

До когорти перших чеських науковців-економістів, педагогів варто віднести Томаша Штітне (Tomáš s Štítné) (близько 1333-1406) – чеського релігійного мислителя і філософа. Здобувши освіту в Карловому університеті в Празі, він повернувся на батьківщину, де активно займався господарством. Літературний хист і знання господарських справ дозволили йому проводити ґрунтовний аналіз соціальних відносин, стати за-

сновником богословської та філософської чеської термінології. Основою його філософських поглядів були християнські постулати щодо моральності людини. Той, хто має свою справу, обов'язково, на думку Томаша Щітне, має бути, насамперед, справедливим. Він має думати про те, щоб отримувати стільки, щоб було достатньо на проживання. Що перевищить цю межу, сформує в ньому жадібність і лихварство.

У середині XVII ст. в Чехії активно формується новий напрям економічної теорії – меркантилізм, представниками якого були підприємці з Брно Павло Гінек та Фабіан Себастьян. До цієї групи можна віднести і радника чеської торгової палати Яна Крістіана Божека. Вони докладали багато зусиль, щоб мануфактура не належала лише дворянам. Пропонували залучати іноземних фахівців із метою розвитку промисловості та підвищення рівня зайнятості, включення у виробничі відносини представників бідних верств населення, вимагали створення привілеїв компаніям, які займаються експортом товарів, серед яких пріоритетними вважали чеське скло і текстильну промисловість. На додаток до вищевказаних вимог вони також рекомендували створення фінансових інститутів, реформу державного управління, пільг для фермерів, що дало б можливість поставляти робітникам продукти харчування.

У Карловому університеті у цей час відкривається кафедра камералістики (1766 р.), керівником і професором якої стає Бучек Ігнац Йозеф.

Зауважимо, що Бучека Ігнаца Йозефа (1741–1821 рр.) вважають у Чехії засновником камералістики. Його науково-педагогічна діяльність була тісно пов'язана з діяльністю філософського факультету Празького університету, а з 1784 – департаменту промисловості та юридичної школи. В основі його педагогічної концепції закладена система вивчення економіко-бізнесових дисциплін, які, як він вважав, необхідно викладати у такій послідовності [12]: 1. Вивчення правових основ науки, тобто формування фундаменту переконання, що благополуччя країни залежить від неухильного дотримання законів. 2. Вивчення власне бізнес-науки, що пов'язано з професійною діяльністю фахівця, де основоположними є вивчення тих економічних проблем, вирішення яких потребує нація, зокрема це питання сільського господарства, виробництва і торгівлі. 3. Вивчення фінансової науки, тобто принципів і положень про те, як збирати податки і як розподіляти доходи.

Рігер Франтішек Ладіслав (1818–1903 рр.) був першим чеським публіцистом із питань національної економіки. Економічну теорію вивчав спочатку в Парижі, а потім у Лондоні. Після повернення до Праги спробував отримати посаду доцента університету в Празі, але його відверті політичні погляди (один із провідних представників “старочехів”) були серйозно

перешкодою. Тим більше німецькомовні професори Карлового університету відхилили праці Ф. Рігера, написані чеською мовою. Ф. Рігер підтримував теорію індивідуалізму, приватної власності та вільної конкуренції.

“Приватна власність і, як наслідок, індивідуалізм (*z osobnosti*), згідно з якою кожна людина сама по собі керує власною діяльністю, щоб поліпшити власний стан, сприяють вільній конкуренції. Вільна конкуренція є гарантом прогресу і процесу виробництва і дешевизни” [20].

Хлеборад Франтішек Ладіслав (1839–1911 рр.) закінчив юридичний факультет у Празі та працював спочатку вчителем. Основна його праця має назву “Система національного народного господарства”, в якій він обґрунтовує кооператив як форму економічної спільності, що, на його думку, є найкращим способом поєднання виробництва, капіталу і бізнесу й особлива економічна система гармонійного взаємозв’язку приватної власності та свободи людини. Завдяки цьому, на думку Ф. Хлеборада, досягається високий рівень добробуту нації, де закони економічні не можуть бути відділені від законів моральних, що стає рушійною силою розвитку бізнесу неможливих верств населення [12].

За Ф. Хлеборадом, закони національної економіки регулюються законами соціальної гармонії, які є незмінними та даними Богом. Сприяти реальній свободі можливо лише завдяки державному втручанням в економіку. Держава розглядається як моральна істота, яка єднає волю народу та забезпечує загальне благо. Гарантії держави передбачають певні соціальні норми.

Загальні економічні питання Ф. Хлеборад поділяє на дві великі групи: національна економіка та світова економіка, які мають бути гармонійно поєднані. Але в основі будь-якої економічної теорії лежать, насамперед, етичні принципи. Ф. Хлеборад підкреслює, що економіка – це не лише сфера суспільного життя, вона повинна задовольняти потреби людини, тому у вирішенні економічних проблем необхідно дотримуватися, насамперед, принципу добра і справедливості.

Кайзл Джозеф (1854–1901 рр.) вважається одним із перших власне чеських економістів. Він навчався на юридичному факультеті Карлового Університету [12], під час навчання активно займався питанням економічної теорії та національної економіки. Ґрунтовне вивчення світової економічної думки дозволило отримати спеціальну стипендію Стразбурзького університету, де він деякий час і навчався, а в 1879 році кваліфікувався як доцент кафедри політичної економії. У 1882 р. він став ад’юнкт-професором у галузі фінансів, професором із 1898 р. Основні теоретичні праці – “Народне господарство” (*Národní hospodářství 1883 p.*, “Фінансові науки” (*Finanční věda*, Частина I в 1888 році та II., частина друга – в 1892).

Браф Альбін (1851-1912 рр.) є домінуючою особистістю чеської економічної думки ХІХ ст. Закінчив у 1874 р. юридичний факультет Карлового університету. Після короткої юридичної практики почав викладати в Чехословацькій академії комерції, народного господарства і бізнес-статистики. У 1877 р. він отримав науковий ступінь у Чеському технічному університеті та в Карловому Університеті [25].

Економічна наука і її вивчення, за А. Брафом, може переслідувати три мети: пояснення й ілюстрацію конкретних економічних явищ, їх зв'язки і відносини. Це історичні й описові дослідження, включаючи статистичні дані; аналіз діяльності підприємств і холдингів, визначення спільностей і відмінностей, характерних для них, та пошук закономірностей (закону), пояснення економічних законів; пошук історичних і теоретичних знань, завдяки чому можуть бути виведені загальні правила, принципи, які можуть регулювати економічну поведінку і людини, і держави.

Прихильник лібералізму, А. Браф наголошував на тому, що свобода вільної конкуренції веде до зростання виробництва, технічного прогресу, зниження витрат виробництва, тобто створює загальне благо. Але при цьому зауважує, що кожен самостійно відповідальний за своє благо.

Не менш важливим чинником успішного розвитку економічної освіти у ХХ ст. в Чехії є становлення педагогічної думки, найяскравішим представником якої є Я. А. Коменський (1592-1670 рр.).

Я. А. Коменський характеризує людське життя – від утроби матері, до могили – як серію освітніх етапів, у яких об'єкти від природи будуть служити основою навчання. Істинне знання може бути знайдене через взаємозв'язок і гармонію філософських, богословських, наукових, соціальних і політичних фактів та ідей. Таким чином, можна примирити три різні світи: природній, людський і божественний. Через загальну освіту та педагогіку можна нівелювати людські недоліки та привести до людської досконалості – Богом призначеного для людини стану буття [17].

Оскільки людина є частиною природи, то, на думку Я. А. Коменського, вона повинна підкорятися її загальним законам, а всі педагогічні засоби повинні бути природовідповідними. Разом із тим, принцип природовідповідності виховання, за Я. Коменським, передбачає вивчення законів духовного життя людини і узгодження з ними всіх педагогічних впливів.

У навчальному процесі, за Я. Коменським, найістотнішим є порядок і природність. Звідси випливали й основні вимоги до навчання: починати навчання треба по можливості раніше, навчальний матеріал повинен відповідати віку учнів. Я. Коменський був переконаний у тому, що розум людини спроможний охопити все, лише для цього в навчанні треба дотримуватися

послідовності та поступовості у просуванні вперед, переходячи від близького до далекого, від знайомого до незнайомого, від цілого до часткового, домагаючись того, щоб учні засвоювали систему знань, а не уривчасті відомості. Я. Коменський вважав, що необхідно з дитинства виробляти позитивні моральні якості (справедливість, поміркованість, мужність, причому під останнім він розумів наполегливість у праці та ін.) Важливу роль у моральному вихованні він відводив прикладу дорослих, систематичному привчання дітей до корисної діяльності і до дотримання правил поведінки.

Прагнучи зробити освіту доступною для всіх, Я. Коменський розробив класно-урочну систему навчання, яка замінила індивідуальну, а також єдину шкільну систему: материнська школа (виховання в сім'ї під керівництвом матері до 6 років), школа рідної мови для дітей від 6 до 12 років (вивчення рідної мови, арифметики, елементів геометрії, географії, природознавства, читання священного писання, знайомство з найважливішими ремеслами), у великих містах для найбільш здібних учнів з 12 до 18 років – латинська школа чи гімназія (у навчальний план гімназії Я. Коменський вводив поряд із традиційними “сімома вільними мистецтвами” природознавство, історію, географію). Я. Коменський змінив і зміст “вільних мистецтв”, пов'язавши їх із практичними потребами і піднявши до рівня сучасної йому науки. Нарешті, на думку Я. Коменського, у кожній державі повинна бути академія – вища школа для молоді з 18 до 24 років. Розгляд цієї системи Я. Коменський розширив у “Пампедії”, в якій дає поради щодо підпорядкування всіх справ життя такому порядку, щоб розум людини в будь-якому віці, маючи улюблене заняття, міг стати садом радісних і приємних роздумів і міркувань, таким чином додавши до системи навчання “школу зрілого віку і старості”, в яких “викладає” саме життя [17].

Можливо, ідеї Я. Коменського на кінець XIX – початок XX ст. надихали появу у Чехії значної кількості професійних бізнесових шкіл. У середині XIX ст. засновані бізнес-школи у Празі, Хрудімі, Пльзні, Мельнику, Кельні, Млада Болеславі тощо.

Ще одним фактором, який позитивно сприяв становленню вищої економічної освіти в Чехії, була поява торгово-промислових палат як інститутів для підтримки законодавчих та адміністративних ініціатив промисловості та торгівлі [15].

Таким чином, аналіз наукової економічної та педагогічної літератури дає підстави стверджувати, що високий рівень розвитку промисловості та сільського господарства, розвиток чеської економічної думки, науково-педагогічні традиції університетів, відкриття Чеської академії наук, європейський рівень педагогічної науки, поява значної кількості фінансових ін-

ституцій (банків, торгово-промислових палат) були освітньо-педагогічною основою формування ефективної вищої економічної школи у Чехії у ХХ ст.

На початку ХХ ст. у Чехії починає формуватися система економічної освіти, що відображається у відкритті окремих економічних факультетів у вищеназваних і нових вищих навчальних закладах, відкритті окремих економічних університетів, інститутів, центрів професійної бізнес-підготовки, вивчення історії яких може бути предметом подальших наукових розвідок.

1. *Вандич П.* Ціна свободи. Історія Центрально-Східної Європи від середньовіччя до сьогодення [Текст] / *Пьотр Вандич*. — К. : Критика, 2004. — 464 с.
2. *Віднянський С.* Україна і Центрально-Східна Європа у ХХ столітті: уроки минулого і сучасність / *С. Віднянський, І. Вовканич* // Дослідження історії соціально-економічного розвитку країн Центральної та Південно-Східної Європи: сучасний стан, проблеми, перспективи : доп. та повідомл. наук. конф., присвяч. 70-річчю д-ра іст. наук, проф., засл. працівника освіти України Гранчака І. М., 7 жовт. 1997 р. / Упр. освіти Закарпат. ОДА, Ужгород. держ. ун-т, Ужгород. держ. ін-т інф-ки, економіки і права, Закарпат. регіон. центр соціально-економіч. і гуманіт. дослідж. НАН України. — Ужгород : Патент, 1998. — С. 66—72.
3. *Голиков А. П.* Вступ до економічної і соціальної географії / *А. П. Голиков, Я. Б. Олійник, А. В. Степаненко*. — К. : Либідь, 1997. — 320 с.
4. *Дем'яненко Н. М.* Третя парадигма (Актуалізація історичного досвіду становлення вищої педагогічної освіти та загальнопедагогічної підготовки вчителя ХІХ – першої чверті ХХ ст. в сучасних умовах) // Вища освіта України. — 2001. — № 1. — С. 42—53.
5. Коротка історія Чехії та Словаччини / за ред. проф. *П. С. Федорчака*. — Івано-Франківськ : В-во “Плаї” Прикарпатського ун-ту ім. Василя Стефаника. ТзОВ “Галицька друкарня”, 1999. — 170 с.
6. *Титова Л. Н.* Чешская культура первой половины ХІХ в. / *Л. Н. Титова*. — Москва, 1991. — 232 с.
7. Чехія і Словаччина в ХVІ — ХVІІ ст. // Історія південних і західних слов'ян / за ред. *І. М. Гранчака*. — К., 1987. — 576 с.
8. *Яровий В. І.* Новітня історія Центральноєвропейських та Балканських країн. ХХ століття: підручник для вищих навчальних закладів. — К. : “Генеза”, 2005. — 816 с. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://elise.com.ua/ru/library/istoriya>
9. *Bráf A.* Listy o studiu národohospodářském // *Albín Bráf. Život a dílo. Díl druhý: Výbor statí z nauky národohospodářské*. — Praha : Vesmír, nakladatelská a vydavatelská společnost, 1923. — S. 57-132.
10. *Čapková S.* Dagmar. Předškolní výchova v díle J. A. Komenského, jeho předchůdců a pokračovatelů. — Praha : SPN, 1968. — 273 s.
11. Česká republika – vybrané zámky, hrady a jiné zajímavosti. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.zamky-hrady.cz/2/landstejn.htm>.

12. Dejní ekonomyckeho myslenija. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://is.muni.cz/elportal/estud/esf/js08/dejiny/web/toc.html>
13. *Gruber J.* Albín Bráf, Život a dílo. Díl II. / *J. Gruber, C. Horáček.* — Praha : Vesmír, Nakladatelská a vydavatelská společnost s r.o., 1923. — 199 s.
14. Historie ČVUT v datech. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.cvut.cz/cs/historie>
15. Historie obchodních a živnostenských komor na území českých zemí. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.oaslany.cz/index>
16. Historie UK. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.cuni.cz/UK-374.html>
17. *Johann Comenius.* — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.answers.com/topic/johann-comenius>
18. *Lisý J.* Dějiny ekonomických teorií. Vybrané problémy / *J. Lisý a kol.* — Bratislava : Ekonóm, 1998. — 186 s.
19. *Novotný M.* Dějiny vyššího školství a vzdělanosti na jihu Čech od středověkých počátků do současnosti / *Miroslav Novotný.* — České Budějovice : Jihočeská univerzita, 2006. — 130 s.
20. *Rieger F. L.* Průmysl a postup výroby jeho v působení svém k blahobytu a k svobodě. — Litomyšl, 1860. — 58 s.
21. *Sojka M.* Dějiny ekonomických teorií / *M. Sojka a kol.* — Praha : Karolinum, 1999. — 544 s.
22. Univerzita Palackého. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://atrua.eu/upo>
23. Utváření vědeckých institucí v českých zemích / Přípravili *D. Dvořáková a J. Soukup.* — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10101914337-z-historie-ceske-vedy/206542151890001/>
24. *Vencovský F.* Dějiny českého ekonomického myšlení do roku 1948 / *František Vencovský.* — Brno : Nadace Universitas Masarykiana, 1997. — 433 s.
25. Zlatí fond ceskeho ekonomického mysleni. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.econlib.cz/zlatyfond/html/zf0020.htm>

Стаття надійшла до редакції 18.11.2011

Г. Товканець

**Социально-экономические и историко-педагогические
предпосылки становления экономического образования
в высшей школе Чехии**

В статье рассматриваются проблемы формирования высшей экономической школы в Чехии. Проанализированы социально-экономические, историко-педагогические условия формирования экономического образования в начале XX века. Раскрыты теоретические основы экономической мысли в Чехии. Охарактеризованы Карлов Университет в Праге, Университет Палацкого в Оломоуцах, Чешский технический университет, Технический университет в Остраве как факторы становления экономического образования в высшей школе Чехии.

Ключевые слова: история экономической мысли, народное хозяйство, Карлов Университет в Праге, Университет Палацкого в Оломоуце, Чешский технический университет, Технический университет в Остраве, социально-экономические предпосылки, формирование высшей экономической школы, высшее образование, национальная школа, педагогическая мысль, Я. А. Коменский, Чехия.

G. Tovkanets

**Social Economic, Historical and Pedagogical Background
to Economic Education Formation
in Higher Educational Institutions of the Czech Republic**

The article deals with the problem of higher economical school formation in the Czech Republic. The author analyses social and economic, historical and pedagogical conditions of the economic education formation in the early twentieth century, considers theoretical principles of economic thought in the Czech Republic and characterizes Charles University of Prague, Palacký University of Olomouc, Czech Technical University of Prague, Technical University of Ostrava as factors of economic education formation in higher educational institutions of the Czech Republic.

Key words: history of economic thought, national economy, Charles University in Prague, Palacký University, Olomouc, Czech Technical University, Technical University of Ostrava, social and economic background, the formation of the higher economic school, higher education, national school, pedagogical thought, J. A. Comenius, the Czech Republic.

Рецензент – доктор педагогічних наук,
професор Г. П. Васянович